

RONDDOLEN

Zwerfkatten

Als de vakantietijd weer aanbreekt, weten veel mensen niet goed wat ze met hun huisdier aan moeten. Bij de aanschaf wordt vaak (te) weinig nagedacht hoe het dier een langere periode van afwezigheid moet overbruggen. Daar komt veel dierenleed uit voort. Vooral honden zijn erg afhankelijk van hun baasje en als ze ergens simpelweg gedumpt worden, zijn ze volkomen gedesorienteerd. Het is afwachten tot iemand zich over zo'n hond ontfermt en hem naar het asiel brengt. Waar men trouwens in vakantietijd ook vaak overvol zit!

Katten zijn heel wat zelfstandiger. Die bouwen hun eigen leven op in de vrije natuur. Dat hoeft niet altijd te zijn omdat ze gedumpt worden. Veel mensen nemen de kat mee naar de camping of het vakantiepark, niet wetend dat veel katten daar niet van gediend zijn. Waar honden vooral gehecht zijn aan hun baasje, zijn katten veel meer gericht op hun thuis. De kans is groot dat een meegenomen kat gaat zwerfen, op zoek naar zijn gewone omgeving. Als die een paar honderd kilometer verderop ligt, komt daar natuurlijk niks van terecht en ontwikkelt de kat zich tot zwerfkater. Om dat te voorkomen, is het veel beter om burens of kennissen te vragen om de kat op gezette tijden te voeren.

Het is verbazend hoe een kat zonder thuis zich in tamelijk korte tijd ontwikkelt tot een schuw en ongenaakbaar wild dier, die de schrik vormt voor zijn omgeving. Ze vangen grote hoeveelheden vogels, muizen en andere prooien en kunnen in de vrije natuur fikse schade aanrichten. Dat geldt natuurlijk evenzeer voor de katten die opzettelijk gedumpt worden, wat zich overigens helaas niet beperkt tot de vakantieperiode. Sommige katteneigenaren zijn te laks om hun kat te laten steriliseren, maar zijn ook niet bereid jonge poesjes te verzorgen. Soms vanwege de kosten die dat met zich meebrengt. Te gemakkelijk wordt daarbij vergeten hoeveel schade en overlast verwilderde katten veroorzaken. Wie niet bereid is om de verantwoordelijkheid voor een kat of hond te dragen, doet er beter aan om geen huisdier aan te schaffen.

Hiet de Zwerf

OVER LEVEN

LYNX – Theoretisch bestaat er een kans dat de lynx zich vestigt in Nederland. Maar omdat de dieren veel snelwegen moeten passeren, zal dat waarschijnlijk nog even duren. Dat schrijven Nederlandse en Vlaamse onderzoekers in het tijdschrift *De Levende Natuur*. Vooral de Veluwe lijkt een geschikt gebied voor de lynx, die een voorkeur heeft voor bossen met veel reën. Wil de lynx echter van de huidige leefgebieden in de Harz in Duitsland en de Hautes Fagnes in België naar de Veluwe komen, dan moet hij door het dichtste verkeersnetwerk van Noordwest-Europa heen. Zonder ecologische corridors zullen lynxen ten prooi vallen aan het verkeer. De lynx zal in Nederland bovendien extra kwetsbaar zijn, omdat de leefgebieden er klein zijn. De onderzoekers vestigen hun hoop op het ontsnappingsbeleid van de Nederlandse overheid, en in het bijzonder op het realiseren van de internationale verbinding tussen onder meer Veluwe, Ketelwoud en Maaswoud.

SOORTEN – Amateurnatuurvorsers en deskundigen hebben tijdens de deels verregende 1001-soortendag eind mei meer dan 2300 verschillende planten en dieren in Nederland gevonden. De wilde eend was de meest gevonden soort, gevolgd door de zwarte kraai. De variatie aan planten bleek aanmerkelijk groter dan die aan dieren. De onderzoekers konden 1095 soorten noemen. Van de gewervelde dieren waren de vogels het talrijkst. Texel bleek het rijkst aan soorten. Daar werden maar liefst ver in de 900 soorten gevonden. In Nationaal Park Zuid-Kennemerland troffen de libellentellers van de KNNV de tengere grasjuffer aan. Deze libellensoort is nieuw voor dit gebied. In Breda was men heel content met de vondst van enkele grote groepen van de witte rapunzel, een plant die nog maar op enkele plaatsen in Nederland groeit.

VERDER KIJKEN

juni: ▶ 28: 20.00 uur, dializing over eendenkooien en over het ringen van zangvogels door Henk Luten (Vogelringstation De Kooi, Klinkerweg te Hasselt) in Schooneveld Centrum Natuur en Ambacht, Museumlaan 2 in Zwartsluis. ▶ 30: 19.00 uur, vaartocht omtrent verdronken dorp Beulacke onder leiding van amateurarcheoloog Rint Massier. Start: bezoekerscentrum De Wieden te Sint Jans-klooster. Aanmelden: 0527-246644. juli: ▶ 1: 14.00 uur, excursie in Alblasserbos. Start: Streeknatuurcentrum Alblasserwaard aan de Matenaweg 1 te Wijngaarden. Meer informatie: www.nvwa.nl. ▶ 1: 6.00 uur, vogelexcursie in hoogwaterzone ten noorden van Giethoorn. Start: gemeentelijk aan de Aukerweg ten noorden van Giethoorn. Aanmelden: 0527-246644. ▶ 1: 20.00 uur, beverexcursie in Natuurpark Lelystad. Aanmelden: 0320-286130 (dagelijks tussen 12.00 en 17.00 uur). ▶ 5: 19.00 uur, excursie naar natuurterrein De Kleistee midden in het Schurvelingengebied bij Ouddorp. Start: smalle weg naast Dirk Doensweg 35 in Ouddorp. Aanmelden: 0187-681789. ▶ 6: 19.00 uur, wandeling door parkbos van Brakel. Start: marktplein in Brakel. Meer informatie: 06-53777594. ▶ 8: 10.00 uur, fietstocht natuurgebied 't Woold, ten zuiden van Winterswijk. Start: NS-station Winterswijk. Meer informatie: 06-53777594. ▶ 8: 10.00 uur, fietstocht langs oude en nieuwe natuur in De Wieden en Het Voorsterbos. Start: bezoekerscentrum in Sint Jansklooster. Aanmelden: 0527-246644. ▶ 8, 22: 9.30 uur, excursie in eendenkooi te Hasselt. Aanmelden: 038-3866555. ▶ 11: 21.15 uur, vollemaanvaartocht in de Wieden. Start: bezoekerscentrum aan de Beulakerwilde te Sint Jansklooster. Aanmelden: 0527-246644. ▶ 14: 10.00 uur, fietstocht Loenermark en Nationaal Park Veluwezoom. Start: Hotel Restaurant de Loenermark, Eerbeekseweg 4 te Loenen (Gld.). Meer informatie: 06-53777594. ▶ 15: 14.00 uur, wandeling langs Kasteel Neerijnen en Kasteel Waardenburg. Start: P-plaats Kasteel Neerijnen, Van Pallandtweg 11 te Neerijnen. Meer informatie: 06-53777594. ▶ 15: 13.00 uur, excursie naar observatiehut De Lepelaar in de Lepelaarplassen. Start: bezoekerscentrum De Trekvogel aan de Oostvaardersdijk te Almere. ▶ 15: 20.00 uur, beverexcursie in Natuurpark Lelystad. Aanmelden: 0320-286130. Meer informatie: www.flevoland-schap.nl. ▶ 22: 10.00 uur, fietstocht Noordwestelijke Veluwe. Start: bezoekerscentrum Ermolose Heide, bereikbaar via de weg Drie-Ermolo (Drieërweg). Meer informatie: 06-53777594. ▶ 26: 14.00 uur, boswachterswandeling door natuurgebied Klein Bylar. Start: P-plaats aan de Kallenbroekweg te Barneveld. Meer informatie: 06-53777594. ▶ 28: 19.00-22.00 uur, Nico de Haan en Elwin van der Kolk signeren hun nieuwe vogelontdekings bij galerie Smith in Style. Adres: Lindelaan 2a te Opheusden. Meer informatie: www.wildlife-art.nl. ▶ 29: 10.00 uur, fietstocht Noordoostelijke Veluwe. Start: NS-station 't Harde. Meer informatie: 06-53777594. augustus: ▶ 3, 12, 17 augustus: 9.30 uur, excursie in eendenkooi te Hasselt. Aanmelden: 038-3866555. ▶ 9, 10: 20.00 uur, vollemaanvaartocht in de Wieden. Start: bezoekerscentrum aan de Beulakerwilde te Sint Jansklooster. Aanmelden: 0527-246644.

Kieskeurige eter in de knel door vergrassing en verstruiking van duinen

Konijn nog niet over dieptepunt heen

Het aantal konijnen in de Amsterdamse Waterleidingduinen nam het afgelopen jaar enorm toe. Daarmee lijken ze een besmettelijke virusziekte overwonnen te hebben. Hoe rooskleurig ziet de toekomst van de graag bejaagde wipstaartjes in Nederland eruit?

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) meldde vorige maand een „spectaculair herstel” van de konijnenstand in de duinen. Zo'n bericht trekt de aandacht, want het Europese konijn (*Oryctolagus cuniculus*) beleefde sinds de tweede helft van de 20e eeuw zware tijden in Nederland. Het knaagdier kreeg twee virus-epidemieën – myxomatose en het viraal hemorrhagisch syndroom (VHS) – voor de kiezen, die nagenoeg de hele populatie de kop kostte. Op sommige plaatsen werd zelfs 90 procent van het aantal dieren weggevaagd.

Geen wonder dat natuurliefhebbers blij verrast reageren op het lichtpuntje uit de Amsterdamse Waterleidingduinen. Beheerders zien weer meer konijnen rondhuppelen dan in het laatste topjaar 1992. „Sinds 2003 groeit de populatie daar weer reusachtig”, zegt dr. Marijke Drees, die in 1988 promoveerde op de ecologie van konijnen in de duinen.

„Een verklaring kan zijn dat hier ooit grote populaties leefden. VHS, een contactziekte, kon zich daar gemakkelijk verspreiden en harder toeslaan. Het vermoeden is dat de weerstand dan ook sneller groeit. Daar zijn echter nog geen bewijzen voor. Veldonderzoek door middel van bloedmonsters moet uitwijzen of de weerstand groeit of dat het virus muteert. Ik vind het te vroeg om te spreken van een spectaculair herstel.”

Een aanwijzing voor het ontstaan van weerstand in grote populaties is dat de ontwikkeling van de konijnenstand regionaal grote verschillen vertoont. „In regio's waar de stand altijd laag was, zoals de laagveengebieden, zijn konijnen zo goed als verdwenen.”

Rob Bijlsma, dé roofoogkennner van Nederland, ontdekte daarentegen dat de soort het op de zandgronden van Noord-Brabant en Limburg en op de rivierduinen van de Overijsselse Vecht opvallend beter doet dan op de hogere gronden in Drenthe. Volgens zijn bevindingen ontbreekt het konijn tegenwoordig bijna op de noordelijke zandgronden, terwijl het dier bezuiden de rivieren als prooi van havik en buizerd nog steeds van enige betekenis is. Een bevredigende verklaring daarvoor heeft Bijlsma nog niet.

Zelf rapporteerde Drees al in 2004 aan de overheid dat het de

konijnen bij dorpen, sportvelden, in stedelijke plantsoenen en op industrieterreinen tegenwoordig plotseling beter vergaat dan in hun natuurlijke leefgebieden. „Sowieso zijn roofdieren binnen een bebouwde omgeving schaars. Daarnaast is de voedselsituatie voor stedelijke konijnen gunstiger. De grazige vegetatie wordt er kort gehouden, vooral door maaien. Konijnen zijn heel kieskeurige eters. Om aan eiwitten te komen, selecteren ze jonge gras- en kruiden.”

Kunstaburchten

Juist als het om voedsel gaat, wacht de duinkonijnen een moeilijke tijd. „Met graaf- en graasactiviteiten hielden zij voorheen de begroeiing kort, maar sinds hun achteruitgang nam de vergrassing, verstruiking en verbossing toe. Daardoor vinden ze minder voedsel van voldoende kwaliteit. Dat brengt het herstel van de populatie ook in de knel. Opvallend is dat ze beter gedijen in door schapen, runderen en paarden begraste gebieden.”

Niettemin zijn de duinen voor

• Het konijn vervult voor allerlei Rode Lijstsoorten een belangrijke rol. Zijn begrazing is bijvoorbeeld van belang voor het duinviooltje en de tapuit.

Foto ANPI/AGE

het konijn de geschiktste biotoop. Het dier is op zijn beurt een belangrijke schakel in een gezond duinsysteem, meent Drees. „Waar konijnen verdwijnen, groeit de kruidlaag hoger en vooral dichter. Hier en daar proberen beheerders dat proces tegen te houden door grote grazers in te zetten. Maar het eetgedrag van deze dieren heeft niet hetzelfde effect als dat van konijnen.”

Ze geeft toe dat als er écht te veel konijnen zijn, er in de duinen weinig tot bloei komt. „Jac. P. Thijsse had het om die reden niet zo op hun aanwezigheid, want hij zag zijn orchideeën verdwijnen en betreunde het dat de diertjes de ontwikkeling van loofbomen tegenhielden. Aan de andere kant zorgen konijnen ervoor dat bepaalde planten niet het onderspit delven, maar juist ontkiemen. Zo tiert in de Noordduinen, een smalle strook tussen Den Helder

en Callantssoog, het duinroosje welig. Ook parnassia en duizendguldenkruid profiteren van een matige konijnenstand. Ze zouden anders in het dichte gras verstikken.”

Vlinders en spinnen (zoals de duinkrabspin) varen eveneens wel bij de aanwezigheid van konijnen, wat ook geldt voor zandhagedis (die op zonnige zandplekjes zijn eieren kan begraven), vos, havik en bosuil (die haar kuikens jonge konijnen voert). Drees noemt verder de tapuit. „Deze oogjager houdt van open duinen met zandige plekken en korte vegetatie om op insecten en andere ongewervelden te foerageren. De vogel nestelt het liefst in verlaten konijnenholten. De afgelopen veertig jaar nam de verspreiding van deze vogel met 85 procent af, wat deels ook te wijten is aan de achteruitgang van het konijn.”

Terwijl op de Rode Lijst voor broedvogels deze holtenbroeder van „kwetsbaar” naar „bedreigd” verschoof, ging vorig jaar in enkele duingebieden op de Waddeneilanden een proef met kunstmatig

nestholven van start. Een dergelijke maatregel zou ook voor konijnen een optie kunnen zijn. „Ze graven alleen in het voorjaar holen om daarin hun jongen te werpen, dus extra schuilplekken voor roofdieren kunnen geen kwaad. In Spanje, waar het konijn het belangrijkste prooidier voor de zeldzame pardelux en de keizerarend is, heeft men al kunstburchten gebouwd. Ze doen daar overigens veel onderzoek naar de verspreiding van het viraal hemorrhagisch syndroom, wat in ons land ook beslist nodig is.”

Schadelijk

Het eeuwenoude beeld dat het konijn als schadelijke diersoort bestreden moet worden is de afgelopen 25 jaar fors bijgesteld. Natuurbeheerders waarderen hem juist als een natuurlijke grazer. Momenteel is het konijn buiten natuurbeschermingswet- en vogelrichtlijnen gebieden tussen 15 augustus en 31 december vrij bejaagbaar, maar de Zoogdiervereniging VZZ zal het in september voordragen voor de Rode Lijst voor zoogdieren. „De minister

stelt deze lijst waarschijnlijk nog dit jaar opnieuw vast en we hopen dat hij ons advies overneemt”, zegt Richard Witte. „Voor andere Rode Lijstsoorten vervult het konijn een belangrijke rol. Zijn begrazing is bijvoorbeeld van belang voor het duinviooltje. Deze waardplant voor de duinparelmoervlinder groeit op plaatsen waar konijnen de grond openwoelen en hun keutels de grond een beetje bemesten.”

Het konijn zelf mag dan op het gebied van de voortplanting een reputatie hebben (elke dertig dagen een worp van gemiddeld vijf jongen), het Nederlandse klimaat stelt daar grenzen aan en beperkt de kraamtijd tot het voorjaar. Drees: „Het afgelopen seizoen was behoorlijk nat, wat eveneens nadelig kan zijn voor het overleven van de jongen. Ook wat dat betreft blijft de toekomst van het konijn altijd onzeker.”

Een uitgebreide versie van dit artikel is te lezen op www.refdag.nl.

Willem H. Smith

Veldleeuwerik broedt liefst op open en schrale grond

Vogelbescherming Nederland en Sovon Vogelonderzoek Nederland hebben 2006 uitgeroepen tot het jaar van de veldleeuwerik. Er is alle reden om deze jubelstem van het boerenland eens goed onder de loep te nemen.

De veldleeuwerik behoorde tot de talrijkste broedvogels van Nederland. In slechts enkele decennia veranderde de vogel echter van een alom verbreide soort tot een dier dat hoog op de Rode Lijst prijkt. Het aantal broedparen keldert enorm. Er doen genoeg speculaties de ronde over de oorzaak van die dramatische achteruitgang, maar zeker is dat daarvan nog lang niet het fijne bekend is. De achteruitgang van de veldleeuwerik valt ongetwijfeld voor een deel toe te schrijven aan de veranderingen in de landbouw. Het past in de trend van sterke achteruitgang van akkervogels, die we bijvoorbeeld ook zien bij de geelgors, de patrijs en de grauwe gors. De vervroegde maaidatum, het toegenomen gebruik van kunstmest en herbiciden en het vervangen van zomergranen door wintergraan spelen allemaal een rol. Maar daarmee zijn niet alle

problemen genoemd. Ook in natuurlijke gebieden als duinen en heidevelden vertoont de veldleeuwerik een neerwaartse trend. Voor de duinen wordt wel een verband gelegd met het vrijwel verdwijnen van konijnen die de begroeiing kort hielden en voor de heide wordt vergrassing als een mogelijke oorzaak beschouwd. Maar er spelen ook andere oorzaken.

Komvormig nest

Leeuweriken maken hun komvormige nestje op, of beter gezegd, in de grond. Alleen bij toeval kom je zo'n nest tegen, maar oude landarbeiders weten nog wel dat het bij het wieden scherping en inslag was dat je de nestjes tussen de gewassen tegenkwam. Leeuweriken houden van een korte, open begroeiing om tussen te broeden en in alle landschappen is dat steeds minder te vinden. De zure regen speelt daarbij in natuurlijke landschappen waarschijnlijk de belangrijkste rol. In nieuw aangelegde natuurgebieden laten leeueriken in eerste instantie een opbloei zien. Maar als er geen gerichte maatregelen genomen worden om de korte open vegetatie te behouden,

is zo'n opbloei van korte duur.

Anderzijds gedijt de veldleeuwerik ook prima in natuurgebieden waar langdurig verschalingsbeheer gevoerd wordt. Dat wil zeggen dat er geen bemesting plaatsheeft, terwijl er wel sprake is van

• Een zingende veldleeuwerik is voor veel plattelanders tegenwoordig een dierbare jeugdherinnering geworden. Foto Harvey van Diek (Sovon)

hooiwinning of begrazing. Juist in zo'n open en schrale begroeiing

voelt deze vogel zich thuis. In het boerenland zijn het braakliggende akkers en late gewassen, zoals bloembollen en suikerbieten, waar de leeueriken het nog relatief goed doen. In het kader van het jaar van de

veldleeuwerik organiseren Sovon en Vogelbescherming een vrijwilligersproject, waarbij amateurvoglars (de achterban van Sovon) ingeschakeld worden om de verspreiding en aantalsontwikkeling van veldleeuweriken in beeld te brengen. Daarbij tellen ze niet alleen de aanwezige zingende leeueriken, maar noteren ze ook in welk terreintype en tussen welk gewas de vogels zich ophouden. Op die manier hoopt men meer zicht te krijgen op de voorkeuren van de broedende vogels.

Jeugdherinnering

Een zingende veldleeuwerik is voor veel plattelanders tegenwoordig een dierbare jeugdherinnering geworden. Op veel plaatsen is hun gezang verstomd en waar die nog wel klinkt, is het aantal leeueriken gedecimeerd. Het wordt stil op het platteland, waar ook mussen, zwaluwen en tal van andere dieren zich niet weten aan te passen aan het veranderde beheer. Het valt te vrezen dat we voor de veldleeuwerik en voor al die andere dieren van de Rode Lijst straks alleen nog in natuurgebieden terecht kunnen.

C. J. van de Moerput